

MARZENA MAKUCHOWSKA
Uniwersytet Opolski
Opole

Polonistyka wobec wyzwań współczesności

V Kongres Polonistyki Zagranicznej,
Opole, 10–13 lipca 2012 r.

W dniach 10–13 lipca 2012 r. odbył się w Opolu V Kongres Polonistyki Zagranicznej. Wcześniej podobne spotkania polonistów z kraju i całego świata miały miejsce w Warszawie, Gdańsku, Poznaniu i Krakowie; następny zaplanowano na rok 2016 w Katowicach. Głównymi organizatorami Kongresu byli: Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego oraz Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, a współorganizatorami: Komitet Nauk o Literaturze PAN, Komitet Językoznawstwa PAN oraz Międzynarodowe Stowarzyszenie Polonistyki Zagranicznej. Kongres współfinansowało Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Kultury oraz Polska Akademia Nauk.

W spotkaniu wzięło udział ok. 250 pracowników nauki i nauczycieli akademickich (językoznawców, literaturoznawców, kulturoznawców, dydaktyków, historyków, tłumaczy itd.) z Polski oraz z 32 innych krajów świata (m.in. z Austrii, Niemiec, Włoch, Francji, Hiszpanii, Szwajcarii, Szwecji, Rosji, Ukrainy, Białorusi, Czech, Słowacji, Litwy, Japonii, Chin, Korei, Brazylii, USA i Kanady). Program obejmował uroczyste otwarcie Kongresu na Zamku Piastów Śląskich w Brzegu, dyskusje panelowe, obrady w sekcjach i prezentacje autorskie w Collegium Maius Uniwersytetu Opolskiego i w opolskich bibliotekach, oraz uroczyste zakończenie w Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu-Bierkowicach.

W ramach Kongresu odbyło się 17 dyskusji panelowych z udziałem ponad 100 panelistów (m.in. W. Bolecki, G. Borkowska, T. Bujnicki, E. Paczoska,

A. Lipatow, W. Miodunka, J. Tambor, R. Cudak, A. Dąbrowska, L. Madelska, B. Bakula, L. Wiśniewska, W. Chlebda, J. Bartmiński, A. Niewiara, S. Dubisz, M. Grochowski, R. Fieguth, K. Van Heuckelom, A. Nagórko, A. Nowicka-Jeżowa, M. Delaperrière, Z. Solski, H. Włodarczyk, Z. Zarebianka, M. Masłowski, S.J. Żurek). W 40 sekcjach wygłoszono ok. 150 referatów (80 przez gości zagranicznych, 70 przez uczestników polskich). Dokonano też 6 prezentacji autorskich, na których m.in. przedstawione zostały: elektroniczny *Wielki słownik języka polskiego PAN* (P. Żmigrodzki i in.), serie wydawnicze *Badania Polonistyczne za Granicą* (B. Śniecikowska i in.) i *Nauka o Literaturze Polskiej za Granicą* (A. Nowicka-Jeżowa, I. Jokiel), półrocznik *Postscriptum Polonistyczne* (R. Cudak i in.) oraz książka M. Delaperrière.

Podczas uroczystego otwarcia Kongresu w Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu wyróżniono tytułem doktora *honoris causa* Uniwersytetu Opolskiego dwóch wybitnych polonistów zagranicznych: prof. dra Cheonga Byunga Kwona z Korei Południowej, który m.in. przetłumaczył na język koreański *Pana Tadeusza*, oraz prof. dr. Rolfa Fiegutha ze Szwajcarii, równie zasłużonego wydawcy i badacza literatury polskiej. Oprócz tego prof. dr Aleksander Lipatow z Rosji (Moskwa) został uhonorowany nagrodą im. Jana Kochanowskiego Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a Natalia Ananiewa (Moskwa), Andriej Babanow (Sankt Petersburg), Algis Kaleda (Wilno), Alla Krawczuk (Lwów) i Swietłana Musijenko (Grodno) otrzymali Medale Mickiewicz-Puszkina przyznane przez Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód.

11 lipca odbyło się walne posiedzenie Międzynarodowego Stowarzyszenia Studiów Polonistycznych, na którym wybrano nowy zarząd Stowarzyszenia (na jego czele stanęła prof. dr hab. Magdalena Popiel z Uniwersytetu Jagiellońskiego).

* * *

Najważniejsze cele kongresowych spotkań polonistów z całego świata wyznacza nieustająca potrzeba aktualizowania koncepcji i strategii dla polonistyki jako dziedziny działalności badawczej i edukacyjnej. Kongresy służą refleksji nad zadaniami polonistyki w aktualnych i prognozowanych na (bliższą i dalszą) przyszłość okolicznościach kulturowych, społecznych, politycznych i gospodarczych oraz wypracowaniu sposobów realizacji tych zadań dla zapewnienia jej odpowiedniego poziomu użyteczności społecznej i prestiżu. Uczestnicy Kongresu opolskiego – podczas dyskusji panelowych, obrad w sekcjach (w sumie ok. 250 wystąpień), a także w kuluarach – poszukiwali odpowiedzi na współczesne wyzwania stojące przed humanistyką

i polonistyką, dzielili się swymi doświadczeniami, przemyśleniami, bogatymi osiągnięciami badawczymi i dydaktycznymi. Odświeżali, umacniali i nawiązywali wzajemne kontakty, integrujące środowisko.

W ramach rozważań nad obecnym miejscem polonistyki w świecie ukazano ją na tle (i jako element) studiów środkowoeuropejskich (W. Bolecki, D. Blazina, M. Bakula). To usytuowanie polonistyki jawi się jako szansa na jej wzbogacenie (rozwój w kierunku komparatystyki, głębszych interakcji z innymi kulturami narodowymi itp.), ale także jako źródło problemów (N. Jež), a nawet pewnych zagrożeń (L. Palfalvi). Mówiono o pracy poszczególnych ośrodków – ich historii, osiągnięciach i perspektywach (m.in. A. Gall w Niemczech, K. Rikev w Bułgarii, L. Suchomlynov na Ukrainie, W. Ušinskienė i G. Różańska na Litwie, L. Nagy na Węgrzech, A. Babanov w Rosji, M. Kirszniak w Burgundii, H. Siewierski w Brazylii). Dyskusja toczyła się również wokół kwestii integracji środowiska polonistycznego i współpracy ośrodków (R. Cudak, J. Ławski, A. Dąbrowska), możliwości skuteczniejszej konfrontacji i syntezy osiągnięć, z większym wycuciem innych (nie tylko polskich i „polonocentrycznych”) perspektyw (A. Dąbrowska).

Szczególnie ważną kategorią badawczą okazała się „polskość”, jej pojmowanie, znaczenie i stosunek do niej, zarówno wewnątrz kultury własnej, jak w kulturach obcych. Obrazy (auto- i heterostereotypy) Polski, Polaka (Polki) i zespołu cech „typowo polskich”, odtwarzano z danych leksykograficznych (W. Chlebda), z badań ankietowych i frekwencyjnych (A. Niewiara), z paremiologicznej warstwy polszczyzny (E. Jędrzejko) oraz z żywych dyskursów publicznych (J. Bartmiński). Rekonstruowano je również z piśmiennictwa angielskiego po 1830 roku (N. Tylor-Terlecka), ze współczesnej prozy Ukraińców anglosaskich (O. Weretiuk), z literatury litewskiej (A. Kaleda), z XIX-wiecznej twórczości czeskich emancypantek (O. Cybienio) i z czeskich materiałów prasowych (I. Dobrotová). Ukazywano drogi recepcji polskośći przez polonistów-obcokrajowców (M. Mirkulovska). A. Lipatow podkreślił rolę średniowiecznej kultury polskiej w przenikaniu idei łacińskiej części Europy do jej części prawosławnej. A. Woldan mówił o polskości na tle stosunków etnicznych w Galicji, J. Ławski odtworzył obraz literatury i kultury polskiej na Wschodzie, a B. Zaboklicka zdała sprawę z przemian stereotypu Polaka w Hiszpanii. O poczuciu polskiej tożsamości w konfrontacji z europejskością mówiły J. Tambor i A. Achtelik. Poruszono również problem polskości w dramacie i teatrze (S. Bednarek, T. Trojanowska, M. Masłowski, J. Ciechowicz).

Odrębny panel poświęcony został romantycznym i XIX-wiecznym literackim konceptom polskości (w twórczości Mickiewicza – R. Fieguth;

u Słowackiego – A. van Nieuwerkerken; u Krasińskiego – J. Fečko; u Brzozowskiego – J. Herlth). Wątek literatury jako laboratorium polskości kontynuowano w dyskusji panelowej prowadzonej przez A. Nowicką-Jeżową i E. Teodorowicz-Hellman, gdzie m.in. głos zabrali K. Meller (o roli wspólnot wyznaniowych), M. Rowińska-Szczepaniak (o roli wzorców osobowych) i M. Lenart (o idei honoru w dziejach kształtowania tożsamości narodowej). O związkach humanizmu europejskiego i świadomości narodowej mówił R. Fieguth.

Kongres pokazał więc, iż w badaniu współczesnych konceptów polskości, wytworzonych (czy tworzących się) na gruncie rodzimym i obcym, uwzględnione zostały zarówno język (kluczowe / sztandarowe pojęcia, słowa, frazeologizmy itp.; językowy obraz świata), jak i dyskursy (np. historyczny, polityczny, publicystyczny i in.) oraz artystyczna twórczość literacka. Zagadnienia te zostały ujęte w perspektywie diachronicznej i synchronicznej, pod kątem tradycji oraz zmiany. Ze względu na udział badaczy z różnych krajów i kultur szczególnie ważna i cenna poznawczo była perspektywa porównawcza, obejmująca funkcjonowanie pewnych fenomenów na terenie międzyjęzykowym i międzykulturowym.

Nie zabrakło również referatów prezentujących wyniki badań nad obrazem innych krajów i narodów w piśmiennictwie polskim, przede wszystkim Rosji (o przedwojennej rusofobii mówił T. Sucharski, o obrazie Rosji w prozie Herlinga-Grudzińskiego – L. Malcew), a także Europy i Ameryki u Białoszewskiego (A. Śliwa) oraz Afryki u Albińskiego (A. Krzychylkiewicz).

Rozważano problem identyfikacji etnicznej i kulturowej społeczności żyjących na pograniczach, m.in. Górnoślązaków (K. Kossakowska-Jarosz) oraz w diasporach amerykańskich (A. Brzozowska-Krajka) i innych obszarach wielokulturowych (R. Traba). Mówiono o Polakach w Burgundii (A. Nawrocka) i Macedończykach w Polsce (Z. Stamatowski), a także o roli archiwaliów w kształtowaniu tożsamości kulturowej (M. Salmon-Siama). U. Chowaniec przedstawiła wątek emigracyjnego wyobcowania w najnowszej literaturze pisanej przez kobiety. Fenomeny związane z pogranicznością omawiali też K. Zajas i M. Grigorova.

Kongres okazał się również okazją do prezentacji badań nad motywem *In-nego* w literaturze polskiej. Analizowano literackie obrazy Zagłady (D. Sikorski), zwłaszcza pod kątem ich emocjonalności (A. Meyer-Fraatz, T. Schmidt); pokazano też literackie wizerunki Romów (A. Sobieska).

W centrum dyskusji znalazł się także paradygmat komparatystyczny w spojrzeniu na literaturę i kulturę polską oraz jej obecność poza granicami kraju. Z perspektywy praktycznej wypowiedzi na ten temat: H. Siewierski,

K. Lipińska-Illakowicz (na podstawie doświadczeń amerykańskich) i S. Jasionowicz (jako romanista). B. Bakula rozważał ogólne problemy metodologiczne komparatystyki humanistycznej, M. Jakubczak ograniczenia tej metody na gruncie filozofii, a L. Wiśniewska jej przydatność w badaniach nad mitami.

Zarazem też podnoszono problem (nie)przekładalności pewnych tekstów literackich, wątków i dyskursów (panel G. Borkowskiej i E. Paczoskiej). Mówiono m.in. o środkowoeuropejskości jako kategorii ułatwiającej odbiór literatury polskiej na Węgrzech (M. Balogh), o zrozumiałości Wirtemberskiej, Żmichowskiej i Nalkowskiej (U. Phillips), o literaturze polskiej szczególnie przyswajalnej za Atlantykiem (B. Shallcross), o przekładalności emocji w lotewskich przekładach prozy Wiśniewskiego (D. Rubene). M. Dąbrowski podjął kwestię społecznych determinant dyskursu (nie)zgody.

Wiele niezwykle ważnych i ciekawych rzeczy powiedzianych zostało na temat funkcjonowania literatury polskiej w Europie i w świecie (M. Delaperrière, T. Sekiguchi. G.B. Tomaszewska i in.), a także o obecności polskich wątków w tych szerokich kontekstach (L. Wiśniewska, I. Jokiel) czy też o udziale literatury polskiej w snuciu wątków wspólnych czy wręcz uniwersalnych (M. Grigorova, N. Liszczyńska). B. Bakula przedstawił uwagi o europejskich opracowaniach polskiej literatury XX wieku po roku 2004. M. Sokolowski mówił o romantyzmie polskim w archiwach Paryża i Turynu.

Rozważano także nowe zjawiska w sztuce literackiej (m.in. E. Dąbrowska), w metodologii literaturoznawczej (m.in. K. Szalewska) i w krytyce literackiej (J. Olczyk). R. Nycz zadal fundamentalne dziś pytanie o potencjał innowacyjny polonistyki. Uczestnicy panelu Z. Zarębianki (M. Masłowski, J.A. Kłoczowski, M. Dzień, W. Kaczmarek, W. Kudyba) rozważali metodologiczne problemy badań nad tzw. literaturą *sacrum*. Pytano o samo pojęcie *sacrum*, jego adekwatność w odniesieniu do kultury chrześcijańskiej i kręgów kulturowych innych religii, o sposób jego przejawiania się w dziele i metodach odczytywania religijnych sensów literatury.

Cenny plon Kongresu stanowią także liczne referaty prezentujące wyniki badań nad różnymi fenomenami literackimi i kulturowymi, badań prowadzonych zarówno w kraju (B. Małczyński, M. Gajak-Toczek, R. Zajaczkowski, A. Gleń, P. Kajak. A. Kracz), jak i za granicą (H. Nielepko, A. Mankevich, M. Chmielnicki, H. Bilutenko. A. Gall, E. Ranocchi; P. Białas). Szczególną uwagę cieszył się romantyzm oraz powieść XX wieku.

Kongres potwierdził też nieustające zainteresowanie twórczością Miłosza (Z. Zarębianka, N. Jeż, Z. Bitka. S. Musijenko), jej recepcją i siłą inspirującą (m.in. w kulturze chińskiej, o czym Wu Lan), obecnością w dyskursie dy-

daktycznym (np. A. Pilch), wreszcie działalnością tłumaczeniową poety (M. Mikoś).

W polu zainteresowań lingwistów znalazło się wielorakie zróżnicowanie polszczyzny. Gorącą dyskusję wzbudziła kwestia statusu odmian czy może języków regionalnych (B. Wyderka), charakteryzowano współczesną polszczyznę urzędową (E. Malinowska), polski dyskurs prywatności (M. Kita), osiągnięcia polskich i słowiańskich badań nad stylem religijnym (A. Gadowski). Zespół badawczy A. Nagórko przedstawił współczesne procesy sekularyzacji słownictwa religijnego i płynące stąd wyzwania dla leksykografii. Odnotowano też zjawisko odwrotne – sakralizację pewnych pojęć (M. Makuchowska). M. Bańko analizował przyczyny niechęci Polaków do zapożyczeń leksykalnych, S. Gajda nakreślił główne tendencje rozwojowe polszczyzny, determinujące jej kształt na najbliższe dziesięciolecia.

Tradycyjnie do najważniejszych zadań kongresowych należy omówienie stanu polszczyzny poza granicami kraju. Ogólną sytuację naświetlił S. Dubisz, a pozostali uczestnicy panelu oraz referenci w sekcjach skupiali się na poszczególnych regionach: dawnych Kresach północnowschodnich (M. Dawlewicz); na Ukrainie (N. Szumlańska, M. Zielińska, H. Krasowska, A. Krawczuk), na Litwie (I. Masojć, B. Dwilewicz, K. Rutkowska), w USA i innych krajach anglojęzycznych (B. Jędryka), w krajach romańskich Europy Zachodniej (I. Putka) oraz w Kazachstanie (L. Kilewa i in.). Mówiono też o programie promocji języka polskiego za granicą (A. Pawłowski).

W ramach kognitywistycznych badań językowego obrazu rekonstruowano obraz wsi zawarty w śląskiej toponimii (D. Lech-Kirstein) i rzeki w poezji Miłosza (N. Sydiaczenko). Z analiz materiału frazeologicznego badacze odtwarzali obraz ludowej codzienności (L. Przymuszała), potoczny sposób postrzegania starości (K. Nikołajczuk) oraz mimiczny portret strachu (O. Łożyńska). Pokazano też zmiany w polskiej frazeologii zawierającej nazwy zwierząt (J. Sahata).

Rozważano perspektywę lingwistyki polonistycznej w dobie filozofii informatyczno-logicznej. Wystąpienie H. Włodarczyk dotyczyło możliwości informatycznego modelowania języka wobec aktualnej wiedzy językoznawczej, ta sama referentka mówiła również o lingwistyce interaktywnej w odniesieniu do polszczyzny. Przedstawiono tu m.in. rolę teorii *Meta-Informative Centering* w gramatyce porównawczej polsko-francuskiej (A. Walkiewicz) oraz perspektywę zastosowań lingwistyki informatycznej w badaniu języka polskiego (M. Piasecki). M. Grochowski mówił o miejscu partykuł w strukturze wypowiedzenia.

Wiele uwagi poświęcono nowemu modelowi kształcenia polonistycznego i humanistycznego, także temu, który wymusza polityka Unii Europejskiej. I. Szczepankowska wymieniła szereg istotnych zagrożeń, jakie niesie ze sobą zunifikowany i zestandaryzowany system uczenia i oceniania. O wyzwaniach, szansach i zagrożeniach dla edukacji wobec dokonujących się przemian cywilizacyjnych, kulturowych oraz instytucjonalnych (nowe założenia, cele, programy itp.) – z perspektywy doświadczeń dydaktycznych z różnych części globu – mówiły B. Morcinek, O. Bambrowicz, W. Troszczyńska, J. Kowalikowa, J. Nocoń, J. Raclavská, E. Wierzbicka-Piotrowska. Z kolei U. Żydek-Bednarczuk zwróciła uwagę na kompetencje kulturowe i międzykulturowe w kształceniu polonistycznym, a na temat rozwijania kompetencji interpersonalnych mówiły D. Łazarska i H. Turkiewicz.

Dyskusje toczyły się też nad nową podstawą programową dla uczniów polskich uczących się za granicą (K. Van Heuckelom, J. Wójtowicz, M. Bogusławska); S.J. Żurek zanalizował tę podstawę pod kątem promowania polskości w środowiskach polonijnych.

Na Kongresie nie mogło zabraknąć tematu podręczników do nauki języka polskiego jako obcego. Przedstawiono podręczniki dla uczących się w Japonii (K. Morita) i w Korei (Cheong Byung Kwon), dla użytkowników języka niemieckiego (G. Melhorn, A. Zawadzka), włoskiego (U. Marzec) oraz języków semickich (P. Turek). W. Miodunka przekonywał, iż raczej niemożliwy jest podręcznik uniwersalny, jednakowo dobry dla wszystkich. Istnieje zatem potrzeba tworzenia pomocy przeznaczonych dla przedstawicieli konkretnych języków, które uwzględniałyby specyfikę tychże kodów, a przez to i trudności, jakie nastęrcza przechodzenie od myślenia według rodzimych kategorii do myślenia w kategoriach polszczyzny. Profesor Miodunka postulował pisanie podręczników przez zespoły autorskie składające się z polonisty polskiego oraz polonisty-obcokrajowca, który zna zarówno język wyjściowy, jak i docelowy. Mówiono też o podręcznikach interaktywnych (P. Horbatowski) i wielorakich możliwościach (a także ograniczeniach) mediów elektronicznych (A. Dziak, A. Śłószarz, L. Madelska, D. Sikora. D. Gut).

Przedstawiano też pewne konkretne metody glottodydaktyczne: kontrastywne uczenie się słownictwa w oparciu o zasadę „Wiki” (K. Van Heuckelom), audiolingwalną metodę E. Gogolewskiego, stosowaną we Francji (E. Łątka) oraz wyliczankę (K. Data). L. Madelska mówiła o roli metajęzyka w uczeniu gramatyki polskiej, a M. Czempka-Wiewióra o roli pamięci. Choi Sung-Eun zaprezentował niekonwencjonalne sposoby nauczania wdrażane na polonistycę w Seulu.

Uczestnicy Kongresu wskazywali szczególne trudności, jakie polszczyzna sprawia uczącym się jej cudzoziemcom, przedstawiając zarazem sposoby ich przewycięzania (interferencje leksykalne, o których mówiła O. Kozachenko, kategoria rodzaju – O. Leszkowa). Referat M.J. Nawrackiej pozwolił wczuć się w sytuację użytkowników języka perskiego stojących przed zadaniem nabycia polszczyzny.

Odrębny panel i sekcję tworzyły referaty poświęcone zagadnieniom teatru i filmu – postaci kobiety w dramaturgii międzywojennej (J. Kot), dramatom Karpowicza (Z. Solski), recepcji teatru K. Lupy w Katalonii (P. Freixa Terradas) oraz motywowi *Solidarności* w kinie polskim i europejskim lat 80. ubiegłego wieku (K. Van Heuckelom).

Własną sekcję mieli też badacze języka nowych mediów: E. Wilk nakreślił perspektywę studiów nad tym obszarem, G. Zarzycka zanalizowała metafory medialne tworzące obraz Polski w Unii Europejskiej. Osobna grupa referentów zajęła się również związkami nowych mediów i literatury (L. Nagy, R. Cudak i A. Polonskiy).

* * *

V Kongres Polonistyki Zagranicznej z całą pewnością dobrze posłużył wymianie poglądów i doświadczeń oraz zbliżeniu się polonistów pracujących w różnych ośrodkach naukowych całego świata. Organizatorzy opolskiego Kongresu zobowiązali się do wydania jego materiałów. Wówczas będzie można w pełni ocenić wartość spotkania w Opolu.